

Snarere skyldtes hans udnævnelse, at kongen betragtede faren som afværget.»

Er der Grund til at tro, at Prinsen selv har gjort sig andre Tanker? Hvis han har det, har han i hvert Fald ikke givet dem Udtryk. Skønt han paa væsentlige Punkter var dybt uenig med Kongen, viste han fuld Loyalitet over for ham. Efter Linvalds Mening er Forholdet mellem dem blevet bedre under Samarbejdet. Ogsaa Christian Frederiks Optræden over for Nordmændene er baaret af Samfølelsen med Danmark og dets Konge. Af stor Interesse er i denne Henseende Linvalds Fremstilling af Begivenhederne ved Bankmødet i Kristiania Dec. 1813—Jan. 1814, da flere af de Delegerede havde til Hensigt at søge Prinsen udraabt til Konge af Norge. Det synes givet, at Prinsen har kendt disse Ønsker, men at han ikke i mindste Maade har søgt at udnytte dem.

Man kan sige, at dette Bind af Linvalds Værk kun giver et Forspil. Ja, vel, men netop Forspillene til de store Begivenheder er af afgørende Betydning for Forstaaelsen. Vi ser nu først med Spænding Behandlingen af Aaret 1814 i Møde. Paa en Maade blev Christian Frederiks Gerning da jo det eneste Drama i hans politiske Liv; det er behandlet ofte og dygtigt, men vi glæder os til at se det belyst ud fra Linvalds Viden og Ræsonnement. Saa meget mere som vi derefter med endnu større Forventning ser frem mod Fortsættelsen. Vil det lykkes Linvald at naa til Vejs Ende, og vil han saa have skabt et helt Billede med Lys og Skygge af denne Danmarks mest begavede Konge?

Store Opgaver venter denne danske Historiker. Han har til fulde bevist sin uhildede Forstaaelse af det øvrige Norden. Men Norden har ogsaa en Grænse og en Kamp mod Syd.

Poul Engelstoft.

**Harald Jørgensen: C. N. David (med Forord af C. L. David).
Kbh. 1950. 536 Sider.**

Efterhaanden begynder Levnedsskildringerne af Mændene fra 19. Aarhundrede at komme frem, og Forfatterne er ikke længere mere eller mindre faderbetagne Sønner, men Forskere, der har deres egne Maal. En bemærkelsesværdig Interesse samler sig stadig om D. G. Monrad, men ogsaa Tscherning har i de senere Aar faaet sig en dygtig Biograf. Nu er der altsaa fulgt en Bog om C. N. David. — Det kan egentlig ikke undre. David var en sælsom og mangesidet Skikkelse i dansk offentligt Liv gennem

næsten et halvt Aarhundrede: Professor ved Universitetet og Leder af Statistisk Bureau, Skonaand og Bladudgiver, Medlem af repræsentative Forsamlinger i Stat og Kommune, Overinspektør ved Fængselsvæsenet og Direktør i Nationalbanken, Raadmand i København og Kongerigets Finansminister, slagfærdig Taler og Skribent med flydende Pen om politiske, økonomiske og literære Emner. Med saa bredt et menneskeligt og samfundsoptaget Sind kunde han selvsagt vanskelig gaa i Dybden noget Steds, men hans Personlighed blev facetteret, og hans Vitalitet var enestaaende til det sidste.

Egentlig er det vel ogsaa i dette Tilfælde en pietetsfuld Ætling, der i alt Fald har foranlediget Værkets Fremkomst, og Højesteretssagfører C. L. David har i Arkivar Harald Jørgensen fundet en Historiker, der er gaaet til Skildringen af hans Farfader med stor Sympati eller har vundet den under Vejs. Det betyder imidlertid ikke, at Levnedstegningen er blevet en Panegyrik. Forfatteren har ikke ladet Kritiken sove overfor Bogens Hovedperson. Han skjuler f. Eks. ikke, at »det karakteristiske for Davids gerning er hverken det kunstnerisk skabende eller det videnskabeligt produktive, men en formidlende, kritisk indsats« (S. 56). Maaske er han ikke saa aarvaagen overfor Davids politiske Virksomhed; Dr. Jørgensen synes saaledes nærmest at dele hans Helstatssyn, men dette har han Lov til. Vi andre kan saa have og forfægte *vore* Meninger.

Harald Jørgensens Fremstilling er forøvrigt i det hele udfordrende; han skriver ret lidenskabsløst om en bevæget Tid med skærende politiske og sociale Modsætninger. Det skyldes ogsaa i nogen Grad, at Tyngdepunktet i hans Arbejde afgjort ligger paa Forskningens Omraade. Han har med beundringsværdig Energi samlet spredt Stof og udnyttet sit Arkivmateriale; han behersker tilsyneladende fuldkomment Indholdet af Davids Skrifter og Taler. Men hans Fremstillingsevne holder ikke Skridt hermed. En Mængde Oplysninger findes nedlagte i hans Bog, men Læserne maa egentlig selv grave dem op; de træder ikke uvilkaarligt og levende frem af Siderne. Han prøver rigtigt og samvittighedsfuldt nok at skabe almindelig Baggrund for Levnedsskildringen, men det bliver snarest en sideløbende historisk Fortælling. Og her, hvor det gælder om at udtrykke Tanken kort, rammer han ofte ved Siden af. Man kan saaledes ikke uden videre sige, at »de tyske magter« paa London-Konferencen 1864 »akcepterede« de Neutrales Delingsforslag (S. 395); der var Forbehold, som maatte gøre den danske Delegation og den danske Regering betænkelig, men de nævnes ikke. Paa lignende Maade, hvor det

hedder, »at det lykkedes kejser Napoleon III at få optaget den berømte § 5 i fredstraktaten« fra Prag 1866 (S. 467); den blev, ganske vist, indsat af Hensyn til ham, men han og hans Diplomati stod ved denne Lejlighed aldeles passive. Undertiden spørger man iøvrigt sig selv, hvorvidt det ikke drejer sig om sproglig Ubehjælpssomhed; S. 308 skriver Forfatteren saaledes: »I Tyskland og i det habsburgske rige var det — med zar Nikolajs hjælp — lykkedes de respektive regeringer med våbenmagt at slå enhver liberal bevægelse til jorden«. Den russiske Kejsers Optræden var imidlertid helt forskellig i Ungarn og i de tyske Lande; man kan ikke sidestille paa denne Maade¹.

Den sammenfattende Karakteristik af C. N. David ved Værkets Slutning falder da ogsaa noget blegt ud; egentlig resumerer Forfatteren blot sin egen Fremstilling. Men i Virkeligheden er Davids Liv og Udvikling næppe den jævnt glidende Strøm af Levnedsbegivenheder, det næsten stillestaaende Vand. Harald Jørgensens Værk giver Indtryk af. C. N. David var en udpræget Oplysningstidstype og blev paa en Maade ved med at være det til sin høje Alder, ligesom man endnu indenfor den europæiske Radikalisme finder samtidige, der har Fødderne i 19. Aarhundredes naturalistiske Udviklingslære og dets Tro paa menneskelige Selvforbedringsmuligheder. Der er her naturligvis noget om det stillestaaende Vand; saadan set var David en Epigonnatur og kan minde om A. S. Ørsted. Men der var alligevel adskilligt mere Spring og Temperament i Davids Liv. Medens Ørsted nemlig kunde følge den danske Reformabsolutismes slagne Embedsvej, hæmmedes David af sin jødiske Afstamning. Han sluttede sig ganske vist afgjort til de Assimileringsbestræbelser, som fik Fart efter Aarhundredets Begyndelse, og tog her det fulde Skridt ved i 1830 at lade sig døbe. Dér staar vi utvivlsomt overfor et af Vendepunkterne i hans Liv. Var nemlig denne Beslutning Resultatet af en langsom modnet Overbevisning, der kom til Udførelse efter Faderens Død i Sommeren 1830, eller var det den Pris, han maatte betale for Opnaaelsen af Professoratet i Nationaløkonomi samme Aar? P. V. Jacobsen² mener tilsyneladende det første, J. L. Heiberg³ det sidste. David var efter hans egne Ord

¹ Overraskende er det ogsaa, at Forfatteren (S. 23) kalder Stormagtsalliancen mod Napoleon I i 1815 for »de forenede nationer«. Han har en besynderlig forkærlighed for Konstruktioner med »man«, der virker meget tungt (S. 14 og 15) og giver et forkert Indtryk S. 395; hvem er »man«, der vilde »kæmpe til sidste mand« i 1864?

² Dagbog trykt i Personalhist. Tidsskrift, 4. R. II, 99.

³ Heibergske Familiebreve, 38.

at domme, baade i Tale og Skrift, en positivt troende Mand. Spørgsmaalets Besvarelse har derfor betydelig baade personlig og samfundshistorisk Interesse. Dr. Jørgensen lader det egentlig ligge.

Imidlertid var David i de samme Aar blevet grebet af den almen-europæiske Frihedsbevægelse. Juli-Revolutionen havde gjort stærkt Indtryk paa ham; det Borgerherredømme, som fulgte, tiltalte ham. Han kastede sig nu ud i en mere politisk Skribentvirksomhed. Han opgav sit »Statsoeconomisk Archiv«; den nye Interesse tog aabenbart ogsaa Loven fra Virksomheden paa Universitetet. Det endte med, at han grundlagde et periodisk politisk Skrift, »Fædrelandet«. De Synsmaader, som hævdedes deri, var saadanne, at han hurtigt mistede det engang saa attraaede Professorat. Det har, hvor optaget han end var af det nye, umiskendeligt ramt David haardt. Han gik herefter et langt Stykke Vej med de Liberale; han blev et ivrigt Medlem af Trykkefrihedsselskabets Repræsentantskab og mente som Orla Lehmann, at det ogsaa skulde virke politisk. Han deltog i det Stormløb mod Enevældens Finansstyre, der en Overgang gjorde Algreen-Ussing til en Folkehelt, skønt David som Nationaløkonom skulde have vidst bedre. Regeringen havde i den halve Menneskealder, som ligger mellem 1818 og 1836 sat alt ind paa at lægge en urokkelig Grundvold for Landets Pengevæsen, og det lykkedes. Oppositionen hængte sig i det sammenlignelsesvist ganske uvæsentlige, at der var Underskud paa Budgettet; det var forøvrigt ved at svinde. Men større var Liberalismens finansielle Kongstanke altsaa ikke, var det forøvrigt ingen Steder i Samtiden; det engelske Raab om »peace, retrenchment and reform« gik ud paa det samme. Og i den Henseende blev David forøvrigt altid sin Ungdomsdrøm tro — spare, spare, spare.

Paa anden Maade betænkte han sig. Fra Slutningen af Trediveerne satte han sit politiske Tempo kendeligt ned. Var det Professoratet, han alligevel savnede, eller laa der mere bag? Han nærmede sig Christian VIII, omkring hvis Trone der var Glæde over enhver vildfaren liberal Oppositionsmand, som lod sig indfange til sagligt Medarbejderskab, og David kom i Gang med Reformen indenfor Fængselsvæsenet. Han var desuden altid en kongetro Mand; er det rigtigt, som Bille mente¹, at der foresvævede ham noget om »et intelligent Kongedømme med konstitutionelt Tilsnit«? Maaske. Han forandrede egentlig ikke sine Standpunkter i Løbet af Fyrreerne, men nok sin Omgang; i August 1846 udbragte *han* Ørstedes Skaal ved en Fest, som Stændermænd

¹ Brickas »Dansk Biografisk Lexikon« IV, 215.

i Roskilde¹ holdt for den aldrende Minister. Dér var C. N. David, og dér blev han.

Lehmann mente, det skyldtes »egoistiske Interesser»². Men hvad fik han for det? — Maaske Ledelsen af Fængselsvæsenet, hvor han vel nok kom til at gøre sit største Indskud i dansk Samfundsudvikling, men ikke nogen politisk Førerstilling. Harald Jørgensen paapeger hans betydelige »parlamentariske begavelse» (S. 498). Utvivlsomt som Taler, Debattør og saglig Arbejdskraft, men Dr. Jørgensen ser ogsaa, at »Davids politiske indflydelse var begrænset» og forklarer det rigtigt med, at han var »en enspænder i dansk politisk liv», (S. 492). Han passede ikke paa Christiansborg, hverken i Rigsdags- eller Rigsraadsmilieuet. Det er dette, som danner Baggrunden for Grundtvigs spydige Bemærkning i Folketingets Møde 6. Marts 1852: »Der har sikkert været meget i, hvad den ærede Rigsdagsmand for Kjøbenhavns 5. Distrikt [David] for lidt siden talte, men jeg kunde kun høre meget lidt deraf, og han lider ikke, at man kommer ham for nær (stærk Latter)»³.

Med alt dette blev David til sidst Finansminister, men i et reaktionært Kabinet. Der laa, trods umiskendelig Kontinuitet, alligevel en noget bugtet Livsvej mellem Aarene 1834 og 1864.

Da David gik af 1865, skrev A. Fr. Krieger i sin Dagbog: »han trøster sig imidlertid [bl. a.] med ... et Skjær af Conseqvents fra Ungdommens Dage af»⁴. Det er ogsaa »en sjælden kontinuitet og fasthed i hans anskuelse», Harald Jørgensen fremhæver som karakteristisk for David (S. 248). Om Kontinuiteten er der allerede sagt noget ovenfor. Fasthed er iøvrigt næppe en Dyd, hvis det betyder Ubevægelighed gennem længere Tidsrum. Udviklingen løber i saa Fald fra den standhaftige som fra Rip van Winkel i Eventyret. Vi har set, at der virkelig var noget af en Stillestaaen over Davids Liv, men alligevel var ogsaa han under Forvandlingens Lov; han fremhævede netop selv ved en berømt Lejlighed »Historiens Ret», der omtrent gik ud paa det samme. Det er heller ikke vanskeligt at paavise en Fremadskriden, hvor det gælder hans egen Holdning. Som Nationaløkonom begyndte han med Says doktrinære Liberalisme, men tidligt kommer der et socialpolitisk Indslag i hans Opfattelse. Det brydes dog gennem hele hans Liv med andre Krav, som bunder i den økonomiske Liberalismes ovenomtalte Lidenskab for Sparsommelighed i Stats-husholdningen; denne Lidenskab delte David fuldt ud, og Social-

¹ Danske Politiske Breve III, 179.

² Ibid., 166.

³ Rigsdagstidende 1851—52 Folketinget Sp. 5228.

⁴ A. Fr. Krieger, Dagbøger III, 332.

politik kræver nu engang Penge, mange Penge. Men selv her spores umiskendeligt en Udvikling. I Stænderforsamlingen 1842 udtalte han: »man kan hjælpe de fattige, men at ordne det saaledes, at den, der er født i ringe Kaar, og der maa føle sin Tilfredsstillelse paa Jorden i at indordne sig i den ublide Stilling, som er bleven ham anvist, men som danner et vigtigt Led i Tilværelsens hele Kjede, skulde være betrygget mod alle Armodens og Ringhedens Tilskikkelser, det er en Umulighed.« Da Ministeriet Frijs i Rigsdagssamlingen 1867/68 forelagde Forslag i Landstinget om forskellige sociale Foranstaltninger, hævdede David, at det var Regeringens »Pligt at gjøre alt, hvad den kan gjøre, uden at bringe Offre, som tynde alt for haardt paa Staten, for at komme de mindrebemidlede til Hjælp i enhver Bestræbelse, som maa kaldes retfærdig og billig«. Ellers bliver Følgen »fuldkommen Stillestaaen og en beklagelsesværdig Nedværdigelse af de mindre heldigt stillede i Staten«. — Tonen er blevet en anden, men: dog ikke »Offre, som tynde alt for haardt«. Nok Indkomstskat, men ikke med progressiv Skala! Der var Grænsen for Davids Udviklingsmuligheder.

Paa samme Maade forstod David efterhaanden i nogen Grad de nationale Spørgsmaals Betydning; 1849 erklærede han sig bestemt mod Slesvigs Deling; i 1864 var han for en saadan Løsning.

Som Eksempel paa, hvorledes David ikke ændrede »sine politiske anskuelser« (S. 253) fremhæver Harald Jørgensen hans Stilling til Spørgsmaalet om den almindelige Valgret, og det er rigtigt. Han stod her som en Klippe, først, til 1848, sammen med de National-Liberale, derpaa imod dem og endelig atter sammen med dem i 1865—66. Og det var Davids Holdning, der her havde været fast, men var den konsekvent? Under Forhandlingerne om November-Forfatningen 1863 erklærede han (9. XI), at han ikke vilde »rokke ved den almindelige Valgret, hvor den allerede bestaaer for Kongerigets særlige Anliggender«. Det var dengang. Han gjorde det imidlertid allerede to Aar senere — og vandt i den Omgang. Det var dog, som sagt, alene muligt med de National-Liberales Hjælp; der havde indenfor deres Gruppe allerede i Rigsforsamlingen 1848—49 hersket Tvivl om denne Valgretsudvidelses Tilraadlighed, og de var aldrig helt forstummede. De prægede først November-Forfatningens og derpaa Den Gennemsete Grundlovs Bestemmelser 1866. Det er Forklaringen paa en statsretslig Udvikling inden for det danske Monarki og senere altsaa ogsaa i Kongeriget Danmark, som gaar stik imod den almen-europæiske i Samtiden. Øst for Øresund og Kattegat stod den gamle svenske

Stænderordning dengang for Fald; ovre bag Vesterhavet var den anden engelske Valgreform allerede paa Trapperne; hinsides Kanalen, hvor den almindelige Valgret stadig raadede, var Udviklingen forlængst i Skred mod det liberale Kejserdømme; i vort sydlige Naboland skulde Løftet om denne Valgret blive et Herrekort i det høje Spil om Førerskabet mellem to Stormagter. Det er næsten ubegribeligt, at David under disse Forhold i Rigsraadets Folketing 1865 kunde sige, at naar Magten (i Kraft af den almindelige Valgret) blev lagt i en enkelt Klasses Haand, var det »en farlig Vei, vi da sloge ind paa, en Vei som intet andet Folk i Europa er gaaet og heller ikke efter alle Kjendetegn vil gaae«. Udtalelsen vidner ikke om det »internationale udsyn«, Dr. Jørgensen tillægger David (S. 501—02), eller om den Forudseenhed, der anses for en Borgmesterdyd.

Videre priser Harald Jørgensen David for hans Realitetssans, hvad han navnlig finder Bekræftelse paa i hans Helstatssyn. Ogsaa her kan Sagen opfattes paa lidt forskellig Maade; Realitetssans kan betyde, at man væsentlig har Blikket vendt mod Spørgsmaalenes materielle Side, og i den Henseende opfyldte David sikkert alle rimelige Krav til Karakteristiken. Han erklærede i en Valgtale 1849, at »jeg ikke slaar Vrag paa de aandelige Baand [mellem Kongeriget og Slesvig], men hvad der binder Folkene fast til hinanden er den daglige Interesses Baand«; han hævdede (Valgtale 1848), at »det immaterielle Bindemiddel brister, hvor alle materielle Baand overhugges«. — Udviklingen skulde imidlertid vise, at Udsigten til Toldfællesskabets Ophør i 1863 ikke ændrede Holstenernes Holdning overfor Danmark, og i vor egen Tid har vi været Vidner til, hvorledes en tysk Bybefolkning ved Nedre-Weichsel dristigt afsavede deres økonomiske Velværes Gren under Kampen for folkelig Samhørighed med det store Fædreland. Menneskene lever nu engang ikke af Brød alene, og David forstod paa det Tidspunkt slet ikke, hvor stor de nationale Faktors Betydning i Virkeligheden var.

Men Realitetssans kan ogsaa betyde noget andet: Hensynet til forhaandenværende Kendsgerninger, forøvrigt baade immaterielle og materielle. Hvorledes forholder det sig her med Davids og andre Helstatsmænds Opfattelse? Jo — David var i 1849 mod Slesvigs Deling, fordi et saadant Skridt formentligt vilde berøve Danmark det Retsgrundlag, der var lagt 1720—21. Han genoptog dette Argument i 1862 og gjorde samtidig gældende, at Integriteten maatte bevares, og de tyske Hertugdømmer ikke udskilles, fordi Stormagterne netop havde Interesse i, at de holstenske Havne blev bevarede paa danske Hænder, og opfattede

den bestaaende Tingenes Tilstand ved Nedre-Elben som nødvendig for den europæiske Ligevægt. Det samme havde Bluhme udviklet 17. Marts 1853 i Den Forenede Rigsdag; Aaret før havde han beroliget Folketinget med, at »den tyske Eenhed har beviist sig selv at være uudfordrig¹. Orsted mente, at Tanken herom »forlængst er begravet². — Vest-Magterne gav imidlertid Garantierne fra 1720 en god Dag, havde egentlig allerede gjort det i 1849; to Aar efter 1862 satte de tyske Magter sig i Besiddelse af Holstens Havne, uden at nogen af de andre løftede en Finger til aktivt Forsvar for den europæiske Ligevægt, og i 1871 var den tyske Enhed en Kendsgerning.

Vidner alt dette »virkelig højt« (S. 252) om politisk Realitets-sans?

Harald Jørgensen synes at mene det. Han mener ogsaa, at »sjældent er politiske profetier gået så fuldkommen i opfyldelse som de, David og hans meningsfæller gjorde sig til talsmænd for i rigsrådet« (S. 498). Maaske. Svagheden er blot, at de National-Liberales Profeti om Helstatsmændenes Politik, hvis disse virkelig havde overtaget Ansvar, vilde være gaaet lige saa fuldkomment i Opfyldelse. Forhandlingerne mellem Danmark og de tyske Magter ved Midten af 19. Aarhundrede har nemlig ganske samme Moral som Historien om at tage Hatten op og lade den ligge. Helstatsløsningen var blevet mindst lige saa skæbnesvanger som den nationale Politik.

Harde David »haft lejlighed til det«, siger Dr. Jørgensen videre, »ville han have støttet Andræ, da han [1858] i ministeriet gik ind for, at man skulle holde fast ved fællesforfatningen« (S. 355—56). Det er muligt. I saa Fald vilde vi have faaet Krigen med alle dens uberegnelige Følger allerede i 1858 eller 1859. Det er imidlertid ogsaa muligt, at et Helstatsministerium vilde have givet efter for de tyske Fordringer. Det er maaske endogsaa sandsynligt, under alle Omstændigheder stillede David og otte andre Konservative sig i Virkeligheden paa det holstenske Standpunkt under Rigsraadssamlingen i 1859, en Episode, Dr. Jørgensen gaar mærkværdig let hen over i sit Værk (S. 332—34). Og var den danske Regering begyndt at vige, vilde den ikke have faaet Fred, før man var naaet hen til en Unionsordning. Det er nemlig en fuldstændig Misforstaaelse, naar Forfatteren skriver, at »det slesvig-holstenske parti . . . sigtede direkte mod monarkiets sprængning«. Hvad Scheel-Plessen og de, der fulgte ham, lagde ud imod, var den *konstitutionelle* Helstat, ikke Helstaten som

¹ Rigsdagstidende Samling 1852—53 Folket. Sp. 1584.

² Af mit Livs og min Tids Historie II, L-LI.

saadan. Og en vis Svaghed havde ogsaa de Konservative i Kongeriget for Tanken om en Personalunion, selv om det maaske ikke var Davids Standpunkt.

Muligvis kunde en saadan Ordning ogsaa være blevet Følgen af en Krig i 1858—59, men enten den var bragt til Veje paa den ene eller anden Maade, vilde den have rummet alle en Mellemtilstands uoverskuelige Farer; for kun én Ting kan man sige med Sikkerhed: En saadan Ordning var ikke blevet varig. Det vilde have været uholdbart for Danmark at staa i Unionsforhold til et Slesvig-Holsten, hvor det danske Mindretal blev forurettet, og den paagældende Tilstand vilde paa den anden Side have været en Halvhed, som Nationalbevægelsen i Tyskland aldrig havde affundet sig med, naar den først fik Luft under Vingerne. Og saa havde Udviklingsgangen naaet samme Punkt, som den naaede i 1864.

Naar Datidens Konservative kunde mene, at der var Vej frem i deres Politik, er Forklaringen, at de ikke forstod Nationalitetstankens Magt. De mente, at det alene drejede sig om forbigaaende Folkeforvildelser, og at *de* vilde lægge sig igen. Paa det Punkt var og blev de som Parti stærblinde. Harald Jørgensen mener, at »sjældent har vel, som i dette tilfælde, de herskende nationale og skandinaviske stemninger i den grad forblindet et helt folk« (S. 347). Men selv om man lader dette staa ved sit Værd, kan blinde nu engang ikke lede blinde.

De National-Liberales Politik slog fejl, men de forstod i hvert Fald én af Tidens stærkeste Folkebevægelser, og derfor var der, trods Nederlaget, alligevel Fremtid i deres Stræben; efter 1864 kom 1920. Harald Jørgensens Opfattelse har stadig paa underfuld Maade Rod i Samtidens og den nærmere Eftertids ufattelige Sammenløb af Venstre-Agitation og Helstatsforestillinger. Alt det har sin historiske Forklaring, men det er en Misforstaaelse at tro, at saadant er Historie.

Erik Møller.

Rich. Willerslev: Studier i dansk Industrihistorie 1850-1880. Kbh. 1952. 301 sider.

Hovedværket om dansk industrihistorie i 19. årh. er de to bind om perioden 1820—70, som Axel Nielsen udgav i 1944. De er fulde af viden og rige på synspunkter, men ikke lette at overskue, vigtige industrigrene er forbigået, og tiden efter ca. 1850 behandles temmelig summarisk. Kronologisk tager Richard